

УДК 811. 111'37

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ВИРАЗІВ ІЗ КОНЦЕПТОМ «КІШКА» УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Сердюк О.В., викладач

кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті проаналізовані способи перекладу англійських фразеологічних виразів українською та російською мовами. Розглянуті проблеми адекватності та еквівалентності під час перекладу фразеологічних одиниць із концептом «кішка».

Ключові слова: переклад, фразеологічна одиниця, концепт, зоонім, описовий переклад, еквівалент.

В статье проанализированы способы перевода английских фразеологических выражений на украинский и русский языки. Рассмотрены проблемы адекватности и эквивалентности при переводе фразеологических единиц с концептом «кошка».

Ключевые слова: перевод, фразеологическая единица, концепт, зооним, описательный перевод, эквивалент.

Serdyuk O.V. WAYS OF ENGLISH PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS TRANSLATION WITH THE CONCEPT "CAT" INTO UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

The article deals with the analysis of the ways of the English phraseological expressions translation into Ukrainian and Russian languages. Problems of adequacy and equivalence during the translation of phraseological units with a concept "cat" are under analysis.

Key words: translation, phraseological unit, concept, zoonym, descriptive translation, equivalent.

Постановка проблеми. Уявлення про мовну та культурну картину навколишнього світу відіграє важливу роль у вивченні іноземних мов, оскільки інтерференція рідної культури, як і рідної мови, ускладнює комунікацію. Процес міжкультурної комунікації різноманітний та багатогранний. Це фактор соціально-культурного порядку, де важливі психічні, естетичні та соціальні причини, а також потреба в нових мовних формах і різноманітності засобів [14, с. 180].

Різноманітність мов відображає різноманітність світу, нова картина висвічує нові грані й затінює старі. Саме тому існує необхідність пильного вивчення міжмовних соціокультурних відповідностей для оптимізації міжкультурного спілкування та рішення проблем, що виникають під час перекладу тих чи інших одиниць із однієї мови на іншу. Англійська мова має багатотисячлітню історію. За час її існування з'явилося безліч красномовних і вдаливих виразів, що закріпилися в мові. Таким чином розвинувся особливий пласт мови – фразеологія. У сучасну епоху масової міжкультурної комунікації досить часто виникають нові ідіоми та фразеологічні одиниці, які все частіше використовуються в усному мовленні.

Як відомо, у більшості мов існує величезна кількість емоційно-експресивної інформації, яка створюється особливим відбором виразних засобів, розрахованих на певний вплив на

реципієнта. Виразні засоби в тексті оригіналу повинні бути збережені та передані в мові перекладу. Фразеологічні одиниці є одним із таких виразних засобів. Щоб правильно передати фразеологізми, перекладач повинен вмти виявити їх у тексті оригіналу, чітко усвідомлювати їх природу та знати спеціальні прийоми перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологія – надзвичайно складне явище, вивчення якого потребує свого методу дослідження, а також використання даних інших наук: лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки і країнознавства. Фразеологія збагачує лексикологію інформацією про зміни, яким піддаються слова у складі фразеологічних одиниць, лексичну стилістику – даними про узуальні і okazіональні стилістичні особливості фразеологізмів, а також надає додаткову інформацію до багатьох розділів загального мовознавства. Якщо розглядати фразеологію як окрему мовну дисципліну, можна зробити висновок, що виникла вона відносно недавно. Предмет, завдання та методи процесу вивчення фразеології ще не до кінця визначені та не отримали повного висвітлення. Мало уваги приділено питанням головних особливостей фразеологічних одиниць, а також їх класифікації та складу. Фахівці з мовознавства не змогли прийти до єдиної думки щодо природи

фразеологізмів та їх ролі у мові. Такі дослідники, як В.П. Жуков, В.М. Телія, М.М. Шанський включають до складу фразеології стійкі поєднання, інші дослідники – тільки певні групи, наприклад, крилаті вирази, афоризми, сентенції, образні або метафоричні одиниці і навіть випадки стійкої сполучуваності – як «нормативні», «обкатані» часом, так і відшліфовані майстрами обороти [2].

Фразеологізми – найцінніше джерело відомостей про культуру та менталітет народу. Б.О. Ларін у роботі «Нариси з фразеології» зазначає, що вони «побічно відображають погляди народу, суспільний лад, ідеологію своєї епохи. Відображають – як світло ранку відбивається в краплі роси» [8, с. 125–149].

В.А. Маслова зауважує, що фразеологічні одиниці, відображаючи тривалий процес розвитку культури народу, здатні фіксувати й передавати з покоління в покоління культурні установки і стереотипи, еталони і архетипи [11, с. 81].

Я.Й. Рецкер вважає, що «перекладач повинен вміти самостійно розбиратися в основних питаннях теорії фразеології, вміти виділяти фразеологічні одиниці, розкривати їх значення і передавати їх експресивно-стилістичні функції в перекладі» [12].

Постановка завдання. Як відомо, фразеологічні одиниці знаходять широке застосування в усному мовленні та художній літературі, роблячи стиль образним і яскравим. Фразеологізми несуть величезне функціонально-стилістичне та емоційно-експресивне навантаження в будь-яких текстах. Подібні фігури мови з переосмисленими оборотами використовуються в особливих, переносних значеннях. Тому чітка, правильна інтерпретація їх значень сприяє відтворенню у перекладі образності, стилістичних особливостей та експресивної специфіки оригіналу. Своєрідність мов, відмінності в культурі породжують труднощі під час перекладу фразеологізмів, адже часто в оригіналі називаються явища, відсутні в іншій культурі. Ми повинні мати в арсеналі достатню кількість еквівалентів різних ідіом та фразеологічних виразів.

Переклад фразеологічних одиниць із англійської мови ускладнюється тим, що більшість фразеологічних одиниць є яскравими, образними, лаконічними, багатозначними. Під час перекладу потрібно не тільки передати смисл фразеологізму, але й відобразити його образність, не загубивши стилістичну функцію; слід також враховувати особливості контексту, в якому вони вживаються. Для ба-

гатьох англійських фразеологічних одиниць характерні багатозначність і стилістична різноплановість.

Фразеологізми в різних мовах, зокрема в англійській, мають свій характер, відмінний від українських або російських фразеологічних одиниць, і тому дослівний переклад не відбиває експресії, конотації, того яскравого значення, яке було в ідіомі вихідної мови. Вивчення фразеологічних одиниць різних мов дозволяє отримати уявлення про ті культури, які обслуговуються відповідними мовами, а також про їх носіїв.

Актуальність нашої роботи обумовлена зростаючою інтенсивністю міжнародних контактів і необхідністю взаєморозуміння між народами в діалозі культур. Фразеологізми, що містять зооніми, є одними з найбільш уживаних пластів лексики. Через відмінність культурологічних чинників, етнічних особливостей та мовних картин світу багато фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом «кішка» містять елемент значення, зрозумілий тільки представникам певної культури. Неправильна інтерпретація та переклад таких елементів може стати причиною збоїв міжкультурної комунікації. Тому дослідження особливостей способів перекладу фразеологізмів із концептом «кішка», на наш погляд, є актуальним.

Метою нашого дослідження є визначення особливостей перекладу англійських фразеологізмів із концептом «кішка» українською та російською мовами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перекладаючи фразеологізми з англійської мови, перекладач повинен передати його смисл та образність, знайшовши аналогічний вираз в українській та російській мовах, не загубивши стилістичну функцію фразеологізму. За відсутності в мові перекладу ідентичного образу перекладач змушений вдаватися до пошуку «приблизної відповідності». Більшість дослідників (В.Н. Комісаров, Л.Ф. Дмитрієва, Н.Ф. Смірнова) виділяють декілька способів перекладу образної фразеології. Перший тип відповідностей називають фразеологічними еквівалентами, які зберігають весь комплекс значень одиниці, що перекладається. У цьому разі в мові перекладу є подібний фразеологізм, що збігається за всіма параметрами з фразеологічною одиницею оригіналу, наприклад:

– *to live cat-and-dog* – *жить как кошка с собакой* (український еквівалент: *жити як кішка з собакою*);

– *to have nine lives like a cat* – кошку дев'яťтая смерть донимає; живуч, як кошка (український еквівалент: *живучий, наче кішка*);

– *when the cat is a way, the mice play*. – *кота нет – мышам раздолье*; без кота мышам раздольє;

– *play cat and mouse* – *играть в «кошки-мышки»*, *перехитрить кого-то*.

– *the cat is out of the bag* – *выпустит коту из мешка*; *тайное стало явным, секрет стал известен*.

Використання такої відповідності дає змогу відтворити іншомовний фразеологізм. Однак слід враховувати дві обставини, що обмежують можливість застосування першого виду фразеологічних відповідностей. По-перше, фразеологічних еквівалентів порівняно небагато. Найчастіше вони виявляються у т. зв. інтернаціональних фразеологізмах, запозичених обома мовами з якої-небудь третьої мови, головним чином, латинської або грецької. По-друге, як зазначає В.Н. Комісаров, у разі запозичення обома мовами одного і того ж фразеологізму його значення в одній із них може змінитися, внаслідок чого ці фразеологізми виявляються «помилковими друзями перекладача» – подібними за формою, але різними за змістом.

Другий тип фразеологічних відповідностей – т. зв. фразеологічні аналоги. У разі відсутності фразеологічного еквівалента слід підібрати в мові перекладу фразеологізм із таким же переносним значенням, що базується на іншому образі. Наприклад:

– *it is raining cats and dogs* – *льет, как из ведра*;

– *it's a bold mouse that nestles in the cat's ear* – *смела та мыш, которая приютилась у кошки в ухе; не клади волку пальца в рот; времена шатки, береги шапки*;

– *curiosity killed the cat* – *любопытство убило кошку; любопытной Варваре на базаре нос оторвали*;

– *the cat would eat fish and would not wether feet* – *хотелось бы кошке поесть рыбы, но боится замочить лапки; и хочется, и колется; хочется рыбку съесть, да не хочется в воду лезть*.

– *a cat in gloves catches no mice* – *кот в перчатках не поймает мышки; без труда не вынешь рыбку из пруда; не отрубить дубка, не надсадя пунка*. В українській мові існує декілька еквівалентів до цього фразеологізму: *без труда нема плода; печені голуби не летять до губи; не терши, не м'явши, не їсти калача; щоб рибу їсти, треба в воду лізти; треба нахилитися, щоб з криниці води*

напитися; не розбивши крашанки, не спечеш яєчні.

Відповідність цього типу забезпечує досить високий рівень еквівалентності. Однак і тут існують деякі обмеження. Перекладачеві слід враховувати два фактори: стилістичну нерівноцінність деяких аналогових фразеологізмів і національне забарвлення фразеологічних одиниць. Національно-забарвлені фразеологізми слід передавати російськими або українськими фразеологічними одиницями, в яких національний колорит відсутній: *to fight like Kilkenny cats* – *бороться не на жизнь, а на смерть*.

Л.Ф. Дмитрієва та Н.Ф. Смірнова стверджують, що для пояснення смислу фразеологічної одиниці, яка не має в російській мові ні аналога, ні еквівалента та не підлягає дослівному перекладу, перекладачеві слід вдаватися до описового перекладу. Описовий переклад фразеологічних одиниць зводиться до перекладу не самого фразеологізму, а його тлумачення, як це часто буває з одиницями, що не мають еквівалентів в мові перекладу. Це можуть бути пояснення, порівняння, опис, тлумачення – всі засоби, що передають у зрозумілій та короткій формі зміст фразеологічної одиниці. У контексті цей шлях перекладу самостійного значення не має. Наведемо приклади описового перекладу:

– *grin like a Cheshire cat* – *ухмыляются во весь рот*;

– *bell the cat* – *отважиться, взять на себя риск, инициативу в опасном деле, рискованном предприятии; брать на себя ответственность в риске*;

– *a fat cat* – *капиталист, финансирующей политическую кампанию, избирательную; денежный мешок; человек, который получает особые привилегии благодаря занимаемому положению или должности*;

– *send not a cat for lard* – *не посылай за салом кошку; не верь козлу в огороде, а волку в овчарне; пустили козла в огород, а волк в пастуху нанялся*;

– *that cat won't jump* – *этот номер не пройдет*;

– *to put a cat among the pigeons* – *устроить панику, пустить лису в курятник*.

Наступний спосіб перекладу фразеологізмів із зоонімом «кішка» – це антонімічний переклад, тобто передача негативного значення за допомогою позитивної конструкції або навпаки, наприклад:

– *like a cat in a strange garret* – *не в своей стихии; не в своей тарелке*;

like a cat on a hot tin roof – сидить, як на иголках; быть не в своей тарелке.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, ми розглянули основні способи перекладу фразеологізмів із концептом «кішка». Перераховані вище приклади показують, що деякі англійські ідіоми неможливо перекласти українською або російською мовами, використовуючи певний фразеологічний зворот. Саме тому цей аспект перекладу є найскладнішим для перекладачів. На нашу думку, головне, на що потрібно звертати увагу під час перекладу, – передача елементів образності ідіоми. Вільне словосполучення необхідно відрізнити від ідіоматичного обороту, спираючись на контекст і загальну логіку висловлювання. Не слід забувати про експресивні властивості ідіоми, оскільки це фігура мови, яка використовується в особливих, переносних значеннях. Ідіомам властива належність до певного мовного рівня. Тому під час перекладу потрібно зберегти стильове забарвлення ідіоми, а також враховувати загальну інформацію з тексту, яка проливає світло на характер ідіоми.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні перекладу англійських фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом «кішка» українською чи російською мовами, а саме: у наявності еквівалентів і виявленні безеквівалентних одиниць. Попри велику кількість відповідних лексикографічних джерел, ми досі маємо недостатню базу перекладацьких відповідників компаративної фразеології української та англійської мов, що ускладнює роботу перекладачів. Перспективним нам також видається подальше складання словників-довідників, ме-

тодичних розробок та навчальних посібників із фразеології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К.Т. Баранцев. К.: Знання, 2005. 1056 с.
2. Аристов Н.Б. Основы перевода. М.: Изд. лит. на иностр. яз., 1959. 262с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 342 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: курс лекций. М.: ЭТС, 1999. 192 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебник. М.: Изд. центр «Феникс», 1996. 336 с.
6. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов: монография URL: http://zhurnal.lib.ru/w/wagarow_a_s/transl-bookkunun.shtml.
7. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. М.: Международные отношения, 1972. 289 с.
8. Ларин Б.А. История русского языка и общее языкознание (Избранные работы). М.: Просвещение, 1977. С. 125–149.
9. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания – М.: Академия, 2003. 192 с.
10. Любчук Н.В. Эквивалентность фразеологизмов з етнокультурним компонентом. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць*. К., 2000. 224 с.
11. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособ. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с. С. 81.
12. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 227 с.
13. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: Наука, 1974. Ч. 1: Лексико-фразеологические основы перевода. 1974. 388 с.
14. Самарская Т.Б. Публицистический текст: сущность, специфика, функции. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия «Филология и искусствоведение»*. Майкоп, 2011. Вып. 4. С. 179–183.
15. Cambridge Dictionaries Online. Cambridge Univ. Press, 2015. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>.
16. Oxford Dictionary of English Idioms / A.P. Cowie, R. Mackin, I.R. McCaig. Oxford: Oxford Univ. Press, 1993. 698 p.